

ARVOSTELUJA

Partitiivin mysteerejä ratkomassa

LARJAVAARA, MATTI: *Partitiivin valinta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2019. 500 sivua. ISBN 978-951-858-138-6.

Partitiivi ja sen käyttö on yksi tutkituimmista ja samanaikaisesti ongelmallisimmista suomen kielen ominaispiirteistä. Kuten Matti Larjavaara kirjansa alussa toteaa, partitiivi sijamuotona on ainutlaatuinen, ja sitä pidetään tyypillisenä suomelle ja sen lähisukukielille. Aivan vastaavaa kieliopillista sijaa ei olekaan muissa maailman kielissä. Vaikka Larjavaaran teoksen lukeminen edellyttää ainakin kielitieteellistä peruskoulutusta, kirja sopii monenlaisine selityksineen ja termistöön liittyvine alaviitteineen nähdäkseni myös sellaisille lukijoille, jotka eivät ole aiemmin tutustuneet perinteiseen fennistiikkaan ja partitiivitutkimukseen. Larjavaaran teos ei siis ole tieteellinen monografia, vaan se on ajateltu kurssikirjaksi erityisesti suomen kielen S2-opettajaksi opiskelville, ja siinä on otettu huomioon myös oppijoiden kohtaamat vaikeudet. Suomen kielen edistyneenä oppijana koin kirjan avaavan itselleni uudenlaisia ikkunoita kieleen sekä vastaavan oikeastaan kaikkiin partitiiviva koskeviin kysymyksiin, joita moni ulkomaalainen pitää edelleen mysteereinä.

Kirja jakautuu kuuteen lukuun, joista keskeisiä ovat luvut 3, 4 ja 5. Jokaisen pääluvun lopussa on tiivistelmä, johon Larjavaara suosittelee tutustuttavaksi etukäteen. Näin koko luvun sisältö on helpommin ymmärrettävissä. On syytä korostaa Larjavaaran kirjan lukijaystävällistä rakennetta ja selkeyttä, jotka yhdessä tekstin sujuvuuden kanssa luovat aivan mainion lukukokemuksen.

Ensimmäisessä luvussa käydään läpi lähtökohdat aloittaen siitä, mikä on sija ja mitä ovat sanaluokat. Esimerkkejä substantiiveista, pronomineista ja adjektiiveista tuodaan jo tässä vaiheessa esiin, mikä todistaa jälleen siitä, että kirja on ajateltu vähemmänkin kokeneille kielitieteilijöille. Muitakin olennaisia käsitteitä määritellään, kuten totalitiivin (yhteisnimitys partitiivin kanssa vaihteleville sijoille) ilmaiseman kattavan ja partitiivin ilmaiseman avoimen viittauksen ero, joka on sidoksissa nominilausekkeiden tarkoitteiden kvantiteettioppositioon eli ilmaistuun täysi- vs. avomääräisyyteen (ks. esim. Larjavaara 1988) sekä jaollisuuteen (ISK § 554–555).

Toinen luku on yksityiskohtainen katsaus partitiivin syntyyn historiallisesta näkökulmasta. Siinä Larjavaara havainnollistaa, miten suomen partitiivi selittyy mordvasta lähtien, ja antaa kattavan selostuksen sen kehityksestä kaikissa vaiheissa. Rinnastus muihin itämerensuomalaisiin kieliin esimerkkeineen (esim. s. 100) antaa lisäarvoa tälle luvulle, ja koko kirjassa käytetty vertaileva näkökulma tylogisesti enemmän tai vähemmän samankaltaisiin kieliin auttaa myös suomea vieraana kielenä puhuvia ymmärtämään esitetyt havainnot. Partitiivin itsenäisen synnyn mahdollisuuden ohella myös kontaktihypoteesi on otettu huomioon: balttilaiskielissä sekä venäjässä on partitiivin kaltaisia genetiivstrategioita, jotka saattoivat ohjata ainakin osittain partitiivin kehitystä (ks. myös Itkonen 1982, 433).

Larjavaaran teos poikkeaa perinteisistä fennistiikan näkemyksistä ainakin kolmannessa ja neljännessä luvussa, joissa esitellään vastaavasti subjektin ja objektin sijanvalinta. Epäkanoniset partitiivisubjektit (Huumo–Helasvuo 2015) esiintyvät erityisesti ns. eksistentiaalilauseissa (Hakanen 1972), joita Larjavaara luokittelee ja analysoi normaalilauseisiin verraten. Perinteiseen fennistiikkaan kuuluu prototyypin e-lauseen käsitys, jonka pääkriteerit ovat 1. lauseenloppuinen eli predikaatinjälkeinen subjekti (ja samalla lauseenalkuinen lokatiiviadverbiaali) ja 2. predikaatin inkongruenssi (esimerkiksi *Pöydällä on kirjoja*). Jos jompaakumpaa tai molempia kriteerejä ei noudateta, lause ohjaa vähemmän eksistentiaaliseen tulkintaan, paitsi milloin subjekti on partitiivissa (*Kirjoja lojuu pöydällä*). Larjavaara irtautuu tästä näkemyksestä ja hyväksyy eksistentiaalisiksi jopa jotkin sellaiset lauseet, joissa on monikollinen kongruoiva predikaatti ja lauseenloppuinen monikollinen nominatiivisubjekti, kuten *Pihalla olivat serkkuni Kaisa ja Maarit* (s. 124). Perinteisesti tällaisia on pidetty sanajärjestykseltään käänteisinä normaalilauseina. Näin myös eksistentiaalilauseiden prototyypisyyden käsite muuttuu Larjavaaran teoksessa. Hän esittää kolme erillistä e-lauseen prototyyppiä (s. 129): a. myönteiset *olla*-verbiset e-lauseet; b. kielteiset *olla*-verbiset e-lauseet; c. leksikaaliset e-lauseet, joiden verbinä on muu kuin *olla*. Kaikki e-lauseet edustavat siis ainakin yhtä prototyyppiä tai lähestyvät yhtä prototyyppiä enemmän kuin toisia, kuten kuvio 10 teoksen sivulla 130 havainnollistaa.

Neljäs luku on sivumäärältään pisin, ja siihen on hyvä syy: objektin sijanvalinta on paljon tutkittu ilmiö fennistiikassa ja laukaisee partitiivin eri tehtävistä useimmanlaisia semanttisia ilmiöitä. Objektipartitiivi ei vaikuta koko lauseen semantiikkaan ainoastaan objektitarkoitteen kvantiteetin vaan myös esimerkiksi aspektin kannalta. Juuri aspektista Larjavaara onkin eksplisiittisesti eri mieltä aiemman tradition kanssa (lähtien Setälästä 1891). Hän pyrkii optimoimaan perinteistä mallia soveltaen kieliopillisen aspektin vertaillen sitä leksikaaliseen verbiaspektiin, joka on käytännössä ainoa ”perinnemallin” (kuten Larjavaara aiempaa käsitystä nimittää) hyväksymä aspektitaho. Kieliopillista aspektia edustaa nimenomaan totalitiivi-partitiivi-sijavaihtelu, kuten esimerkissä *Söin kalan / kalaa*. Vaihtelu ei kuitenkaan johdu ainoastaan verbin aspektimerkityksestä (esim. *Katselen valokuvia*, jossa verbi on ateeninen), vaan myös objektin kvantiteetista, ja molemmat muuttajat vaikuttavat lauseaspektiin. Tämä lauseaspekti ei kuitenkaan ole pelkkä yllä mainittujen muuttujien summa, kuten voi nähdä sivulla 215 olevasta kuvioista 15, ja se toimii oikeastaan lähtökohtana objektin sijanvalintaan. Lauseaspekti puolestaan seuraa kahta skeemaa: joko totaalisen aspektin skeemaa tai avoimen aspektin skeemaa. Edellisellä on kolme toteutumistyyppiä, teelis-kvantitatiivinen (*Ostin äänilevyn / pullaa*), teeliskalaarinen (*Avasin ikkunan / ikkunaa*) ja teelis-suksessiivinen (*Etsin häntä / hänet*), kun taas jälkimmäinen jakautuu yhtäältä progressiivisuuteen (*Rakennan nyt taloa*) ja toisaalta prosessiivisuuteen (*Rakensin kesällä taloa*). Totaalinen aspekti ilmaisee päätepisteistä muutosta, ja sitä edustaa totalitiivi. Aspektin totaalisuus on määritelty niin, että sen pitää kattaa koko objektitarkoite. Toisaalta Larjavaara katsoo objektipartitiivin ilmaisevan avointa aspektia, eli sitä käytetään päätepisteettömän tapahtumisen yhteydessä, kun taas aiemmassa fennistiikan perinteessä sitä tulkittiin avokvantiteetin ilmaukseksi. Totaalisen aspektin skeemassa partitiiviobjektia on mahdollista käyttää vain negatiivisissa ilmaisuissa. Larjavaaran objektin kuvausmalli on monimutkaisuudestaan huolimatta nähdäkseni silti yksiselitteisempi kuin perinteinen, ja se tarjoaa selkeämmän, helpommin käytettävän termistön. Pidän sitä olennaisena antina fennistiikalle.

Viides luku keskittyy predikaatiivin sijanvalintaan. Tässä Larjavaara erottaa kolme predikaatiivin sijanvalinnan prototyyppiä (s. 387): partiaaliset, ekvatiiviset ja denotatiiviset. Malli pystyy alaprototyyppeineen kuvaamaan onnistuneesti kaikki mahdolliset predikaatiivilausekkeet. Sitä

edeltävä selitys (s. 386) meristisyydestä (Larjavaaran termein 'osa osalta' -predikaatio) ja holistisuudesta (kokonaisuutta koskeva predikaatio) saattaa kuitenkin johtaa lukijaa harhaan varsinkin sen takia, että termit rinnastetaan objektin totaalisuus-avoimuus-oppositioon sekä subjektin täysi- ja avomääräisyyteen. Nämä käsitteet viittaavat monilta osin samoihin asioihin, mutta eroavat merkitykseltään hienovaraisesti toisistaan. Edistyneenä suomenoppijana kirjaa lukiessa lohduttaa se, että denotatiivinen prototyyppi (s. 399) on vaikea myös äidinkielisille puhujille (esim. *Se kaatuminen oli kohtalokas / kohtalokasta*). Niin sanottu "vaihteleva predikatiivi" on kuitenkin onnistuneesti kuvailtu (s. 407), ja runsaiden esimerkkilauseiden määrä auttaa lukijaa ymmärtämään asian. Erittäin kiinnostava on myös alaluku 5.6, jossa tuloslauseet ja tilalauseet rinnastetaan predikatiivilauseisiin ja eksistentiaalilauseisiin.

Kuudes luku "Partitiivin valinta systeeminä" toimii nähdäkseni koko kirjan yhteenvetona. Siinä Larjavaara esittelee eräitä syntaktis-semanttisia tekijöitä suhteessa partitiivin funktionaalisuuteen.

Larjavaaran kirja on kaiken kaikkiaan lähes täydellinen esitys partitiivista, joka yhdistää fennistiikan perinteen tuoreisiin näkökulmiin ja toimii mainiona partitiivioppaana. Siitä tulee varmasti aivan keskeinen lähde kaikessa tulevassa partitiiviin liittyvässä tutkimuksessa. Hienoista kritiikkiä voi esittää kvantitatiivisten metodien vähäisestä hyödyntämisestä. Joskus havainnot perustuvat harvoin, kyseenalaisiin esimerkkilauseisiin, joiden frekvenssiä olisi hyvä tarkastella myös korpusmenetelmien avulla. Teos herättääkin paljon mielenkiintoisia kysymyksiä ja avaa uusia näköaloja esimerkiksi partitiivin ilmiökenttään liittyvälle korpus tutkimukselle.

RODOLFO BASILE

rodolfo.basile@ut.ee

Tarton yliopisto ja Turun yliopisto

Lähdeluettelo

- HAKANEN, AIMO 1972: Normaalilause ja eksistentiaalilause. *Sananjalka* 14 (1), 36–76. <https://doi.org/10.30673/sja.86366>
- HUUMO, TUOMAS – HELASVUO, MARJA-LIISA 2015: On the subject of subject in Finnish. MARJA-LIISA HELASVUO ja TUOMAS HUUMO (toim.): *Subjects in constructions—canonical and non-canonical*, 13–41. John Benjamins, Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/cal.16.02huu>
- ITKONEN, TERHO 1982: Partitiivin käytön historiaa. *Virittäjä* 86 (4), 429–434.
- ISK = HAKULINEN, AULI ym. 2004: *Iso suomen kielioppi*. Verkko-versio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7 [viitattu 10.6.2020]
- LARJAVAARA, MATTI 1988: Suomen kvantitatiivinen spesies. *Virittäjä* 92 (4), 469–503.
- SETÄLÄ, EMIL NESTOR 1891: *Suomen kielen lauseoppi*. K. E. Holm, Helsinki.